

VISONTAI-SZABÓ Katalin
PhD, adjunktus
SZTE ÁJTK

DOI: 10.15170/DIKE.2022.06.02.17

**Közös vagy kizárólagos szülői felügyelet?
A gyermek érdekének érvényre jutására a polgári kortól napjainkig**

Sole or Joint Parental Custody? Ensuring the Child's Best Interests from the 19th Century till Nowadays

Nowadays, as long as parents live together, it is usually not disputed that they jointly exercise their parental rights over their child. It was not so clear before. Before the Family Law Act entered into force in 1953, fathers had additional rights compared to mothers, as long as they raised the child in a joint household. After the breakup of the relationship, strict rules determined which parent was entitled to exercise parental custody rights. When making its decision, the court placed particular emphasis on the sex and age of the child, as well as which parent's fault led to divorce. In the second half of the 20th century, the rights of parents were equalized, but after the end of marriage, it became natural for a long time, that mothers should raise their children alone. Following the amendment of the Civil Code the joint responsibility of the parents in raising the child is now of paramount importance, and the enforcement of the child's interests is becoming more and more important.

Keywords: *joint custody, sole custody, child's rights, child's best interest, divorce, family dissolution, parental responsibility*

1. A kutatás kérdései és módszere

1995¹ óta nem vitás, hogy a szülők a gyermekeik felett a szülői felügyeletet közösen gyakorolják. A szülők jogai és kötelességei teljesen egyenlők, ma már nem beszélhetünk arról, hogy akár az apának, akár az anyának előjogai vagy többletjogosítványai lennének a családi kapcsolatokon belül. A szülők közötti egyenjogúság azonban sokáig nem volt magától értetődő, a férfiak kivételezett helyzete a nőkhöz képest a házasságokban és a szülőségben is megjelent. A változás – a partnerségi elv kialakulása – hazánkban az 1950-es években, a nyugati jogfejlődéshez képest meglehetősen korán elindult. A kor szóhasználatával és eszmerendszerével szinkronban fejtette ki *Nizsalovszky*, hogy véget kell vetni a gazdasági alapon szerveződött házasságoknak, melyekben a nő alávetett, kiszolgáltatott és függő helyzetben van. Ezzel szemben a „szocialista erkölcsön alapuló házasságokban” a nő és férfi közötti különbségek eltűnnek. Nem csak mint házastársak, hanem mint szülők is egyenlővé válnak.² A szülő és a gyermek közötti kapcsolat átalakulása, a gyermek jogainak megerősödése azonban csak a 2000-es évek elején indult el.

¹ 1995. évi XXXI. tv. 5. §.

² HERGER, A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében 358.

Ameddig a szülők együtt élnek és a párkapcsolatuk is megfelelően működik, a szülői felügyelet gyakorlásából többnyire nem származik konfliktus. Amennyiben mégis vita támadna közöttük, mert például nem tudnak dűlőre jutni egy a gyermek sorsát érintő lényeges kérdés tekintetében (mi legyen a gyermek neve, melyik iskolába járjon, mit sportoljon, milyen nyelvet tanuljon), a gyámhatósághoz fordulhatnak³, amely a gyermek érdekében beavatkozik a család életébe és segít a szülőknek meghozni a legjobb döntést, vagy ha ez nem sikerül, akkor maga dönti el a kérdést. Ha a szülők közötti egyet nem értés vallási természetű⁴ (milyen vallás szellemében neveljék a gyermeket, járjon-e hittanra, megkereszteljék-e, legyen-e elsődöző) akkor ezt családon belül, maguknak kell megoldani, ebbe az állam nem avatkozik be – mindaddig, amíg ez a konfliktus nem vezet a házasság felbontásához, gyermekvédelmi intézkedés szükségességéhez vagy büntetendő magatartás tanúsításához. Hosszú út vezetett azonban a polgári jogállamiság fogalmi elemeinek megszilárdulásáig, mely szerint a vallás szabad megválasztásának és gyakorlásának joga az állam számára érinthetetlen. A gyermekek vallásáról szóló 1894. évi XXXII. törvénycikk szerint, ha egyik szülő sem tartozott valamelyik bevett vagy törvényesen elismert felekezethez és nem határozott arról, hogy a vele azonos nemű gyermeke milyen vallású legyen, a gyámhatóság hozott döntést arról, hogy a gyermeket milyen vallás elvei szerint kell nevelni.⁵ Az 1868. évi LIII. törvénycikk 2. §-a azt kívánta meg, hogy minden 18 év alatti magyar állampolgárnak valamelyik elismert felekezet kebelébe kellett tartozni, ennek megfelelő neveltetésben kellett részesülni. Felekezeten kívülé, saját elhatározásból, csak nagykorúsága elérését követően válhatott. Az állam tehát erőteljesen beavatkozott a gyermekek vallási nevelésébe.⁶

A szülői felügyelet rendezésére akkor kerül sor, ha a szülők párkapcsolata megromlik és a továbbiakban nem kívánnak egymással együtt élni. A család részleges felbomlása azonban nem szabad, hogy egyúttal a szülő-gyermek kapcsolat megszűnését is eredményezze. A 2013. évi V. Törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk) Családjogi Könyvének (IV. Könyv) szabályai szerint a szülői felügyeletet a szülők közösen gyakorolják akkor is, ha nem élnek együtt.⁷ Ez tehát a kiindulópont, ami a gyakorlatban mégis csak elvétve érvényesül. Ami a szülői felügyelet rendezésének módját illeti, megvalósulhat a szülők közötti megállapodással vagy a bíróság ítéletével. Kutatásom középpontjában a gyermek áll, hiszen az ő érdeke az elsődleges. A rendelkezésemre álló szakirodalom feldolgozása során arra törekedtem, hogy feltárjam azt a fejlődési ívet, amely a 19. század második felétől napjainkig – a legutolsó Ptk módosításig – zajlott, s melynek során a szülők egymáshoz és gyermekükhöz való viszonya is erőteljesen átalakult. A kutatás során igyekeztem összevetni a kérdés jogtörténeti előzményei nyomán a hatályos anyagi jogi, eljárásjogi és gyermekjogi szabályokat, valamint a pszichológia megállapításait, egy komplexebb kép kialakítása érdekében.

³ Ptk 4:166. §.

⁴ 149/1997. korm. r. 18. §.

⁵ HERGER, Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században 248.

⁶ HERGER, Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században 252

⁷ Ptk 4:164. § (1).

2. A szülői felügyelet rendezésének történeti előzményei a polgári jogállam kiépítésének korától

A szülők és a gyermek viszonya a 19–20. század fordulóján – a számos hasonlóság mellett – nagyban eltért a jelenleg megszokottól. Az atyai hatalom körébe a következő részjogosítványok tartoztak: a gyermek vagyonának számadási kötelezettség nélküli kezelése, gyámrendelés, névadás, nevelés, eltartás, gondozás, törvényes képviselő, házasságkötéshez való hozzájárulás, 6–15 éves kora között a taníttatásáról gondoskodni, valamint felügyeletet gyakorolni a kiskorú erkölcsisége és testi jóléte felett. A gyermek kötelessége volt az engedelmesség – melyet a szülői házi fegyelmi jog⁸ útján ki is kényszeríthetett –, közreműködés a szülők háztartásában, keresményének fölöslegét a szülők számára átengedni. Beleszólása volt életpályájának kiválasztásába, és a szülőkkel szembeni véleménykülönbség esetén a gyámhatóság döntött.⁹

Az 1877. évi XX. tc.¹⁰ szerint amennyiben a szülők között megszűnik az életközösség, függetlenül attól, hogy ki kezdeményezte a házasság felbontását, a lányok és a hét év alatti fiúk az anyákhoz kerültek, ha nem tudtak megállapodni arról, hogy a továbbiakban ki gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat.¹¹ Az édesanya, mint természetes és törvényes gyám, a férj rendelkezése nélkül is betölthette a gyámi tisztet. Az édesapa halálát követően kötelessége volt a gyermekeket nevelni, taníttatni, számukra az apai örökséget megőrizni, azonban nem volt kötelessége az árván maradt gyermekek vagyonának kezelése.¹²

Az 1894. évi XXXI. tc. (Ht) még vétkességi alapon – bár a relatív bontó okok miatt a feldúltsági elvvel keverten – biztosított csak lehetőséget a házasság felbontására. Szigorú kritériumoknak kellett megfelelniük azoknak, akik szerették volna házasságukat törvényesen megszüntetni. A törvény eredeti szövegezése értelmében közös megegyezésre, illetve arra, hogy azért bontsák fel a házasságot, mert már egyikük sem kívánja az együttélést, nem volt lehetőség. A jogalkotó is tisztában volt azzal, hogy nem szolgálja sem az egyén, sem a társadalom, sem a család érdekét a házasság külső kényszerrel történő fenntartása abban az esetben, ha a házastársak szívből gyűlölik és megvetik egymást, sőt az ilyesfajta tiltás csak a vadházasságok és a házasságon kívül született törvénytelen gyermekek számát gyarapítja. A házasságok könnyelmű felbontásának elkerülése érdekében azonban szigorú kritériumokat határoztak meg, mivel abból indultak ki, hogy a kötelék felbontását csak a legvégső esetben szabad megengedni. Ennek során gyermek érdekére is tekintettel voltak, mert úgy tartották, hogy a kötelék felbontására ilyen esetben a gyermek erkölcsös nevelésének érdekében van szükség.¹³

Változást a 6800/1945. M.E. számú rendelet 6. §-a hozott, mikor lehetőséget biztosított arra, hogy a felek közös megegyezéssel kérjék házasságuk felbontását, amennyiben a házasságkötés óta legalább két év eltelt. A közös megegyezésnek nem volt előfeltétele az, hogy közös kiskorú

⁸ A házi fegyelem csak az egészségre ártalmatlan módon gyakorolható. 1878. évi V. tc. 313. §, 1877. évi XX. tc. 10. §.

⁹ MÁRKUS, Magyar jogi lexikon VI. 470.; MÁRKUS, Magyar jogi lexikon I. 317–318.

¹⁰ 1877. évi XX. tc. és kommentárja: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43> (2023. 01. 03.)

¹¹ CSORNA, Rokonság 341.

¹² HOMOKI-NAGY, A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában 49.

¹³ HERGER, A nővételtől az állami anyakönyvezésig 155–157.

gyermek elhelyezéséről megállapodjanak, hiszen ez ekkor már nem tartozott a bíróság hatáskörébe. A házasság felbontását követően erről a gyámhatóság rendelkezett.¹⁴

A Ht rendelkezései szerint amennyiben a szülők tartósan különválva éltek, ágytól asztaltól elváltak vagy a házasságukat felbontották, lehetőségük volt arra, hogy a megegyezzenek arról, a gyermeküket a továbbiakban ki nevelje. A jogalkotó már ekkor is abból indult ki, hogy a szülők tudják legjobban, hogy mi szolgálja leginkább a gyermekük érdekét, hiszen ők viselik a szívükön a gyermekük sorsát. Ez az egyezség azonban sem a szülőkre nézve, sem a gyermek vonatkozásában nem volt kötelező érvényű.¹⁵ Ha a bíróság az egyezséget a gyermek érdekében állónak találta, az ítélet hatályával ruházhatta fel.¹⁶

A Ht 95. §-a akként rendelkezett, hogy *„a bíró a felbontó ítéletben a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől is határoz. Ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek hét éves életkorukig anyjuknál maradnak, ezen életkoron túl a nem vétkes szülőknek, ha mind a két szülő vétkesnek nyilvánított, a fiúk atyjuknak, a lányok anyjuknak gondviselésére bízhatnak. A bíró azonban a szülők vétkeségének és egyéb személyes körülményeinek figyelembevételével a gyermekek nyilvánvaló érdekében a szülők egyezségétől és a fentebbi szabályoktól eltérőleg is intézkedhetik, sőt a gyermekeket harmadik személy gondviselésére is bízhatja”*. Kiemelkedő jelentősége volt tehát a szülők vétkeségének, valamint a gyermekek nemének és életkorának – *„zsenge korú gyermekek, kik még gyengéd ápolásra szorulnak, azt rendszeren csak anyjuktól várhatják”¹⁷* –, ugyanakkor a gyermek „nyilvánvaló érdekében” ettől el lehetett térni. A gyermek nyilvánvaló érdekének meghatározásánál nem az volt a döntő, hogy melyik szülő anyagi helyzete kedvezőbb, hanem az, hogy melyik szülő képesebb arra, hogy a reá bízott gyermeket megfelelően gondozza és nevelje.¹⁸ Ezen képességek feltárása során a bíróság a szülők erkölcsi érzületét, foglalkozását, műveltségét vizsgálta. Amennyiben a gyermekek már meghaladták a *„zsenge kort”* a szülők vétkesége került előtérbe, hiszen abból a feltevésből indultak ki, hogy amelyik szülő a házastársi kötelezettségeit híven teljesítette, az hivatott elsősorban a gyermek felnevelésére.¹⁹

A 96. § ezt kiegészítette azzal, hogy *„ha a bíró a perben kiderített ténykörülményeket nem találja elegendőnek arra, hogy a gyermekek elhelyezése és tartása felől határozzon; az erre vonatkozó rendelkezést mellőzi és a per befejeztével az ügyiratokat intézkedés végett átteszi a gyámhatósághoz.”²⁰* A jogalkotó ezt a kitétel azzal indokolta, hogy a bírósági eljárás középpontjában a bontó okok és a felek vétkesége áll, a perek elhúzódsát eredményezné, ha még a gyermek érdekére nézve is bizonyítási eljárást kellene lefolytatni, erre sokkal alkalmasabb a gyámhatóság, amely a nyomozó eljárás segítségével szélesebb körben vizsgálhatja a gyermek körülményeit.²¹

Az eljáró bíróság a határozathozatal előtt hivatalból is elrendelhetett bizonyítást, azaz a szükségeshez képest tudakozódsát is foganatosíthatott, melynek során megkereste a rendőrséget, ahol informálódott a felek magatartása felől, beszerezhetett iratokat a gyámhatóságtól, vagy a büntetőbíróságtól.²²

¹⁴ 1877. évi XX. tc. 13. §, 1894. évi XXXI. tc. 102. §.

¹⁵ FODOR, A házassági jog története 714.

¹⁶ Törvényjavaslat a házassági jogról 212.

¹⁷ Törvényjavaslat a házassági jogról 213.

¹⁸ FODOR, A házassági jog története 715.

¹⁹ Törvényjavaslat a házassági jogról 213.

²⁰ SZTEHLÓ, Eljárás a házassági perekben 15.

²¹ Törvényjavaslat a házassági jogról 216.

²² NAGY, Eljárás házassági ügyekben 151–152.

A Polgári Perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. alapján tárgyalták a Ht szerinti bontó – és válópereket, melyhez tartalmilag szorosan kapcsolódott a gyermek elhelyezéséről és tartásáról szóló döntés. A Törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. tc. (Te) 137. §-a azonban erősen korlátozta a bíróság intézkedési körét, mikor kimondta, hogy a törvényes kiskorú gyermekek elhelyezésének és tartásának kérdésében a gyámhatóság határoz. Ez az egyszerűsítésnek szánt szabály – véleményem szerint – inkább hatásköri bonyodalmakat okozott, mert hiába főszabályként a gyámhatóságnak kellett volna eljárni, a házassági per bírósága szükség esetén, ideiglenesen, a gyámhatóság határozatának megszületéséig határozhatott a gyermek elhelyezése kérdésében. Sőt, a Ht 95. és 105. § értelmében a felbontó ítéletben a házassági per bírósága szükség esetén akkor is határozott a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében, ha a gyámhatóság korábban már megtette. Előbbi – kiegészítő hatáskörre vonatkozó – rendelkezések indokoltságát a módosítást előterjesztő igazságügyi miniszter (49.000/1930 I.M.sz. rendelet 1.§) szerint az adja, hogy a házassági perben a bíróság érzékelheti, hogy a gyermek érdekében haladéktalanul intézkedni kell, erre legyen tehát módja. Utóbbi rendelkezés beiktatására pedig azért volt szükség, mert a bíróság a per folyamán arra a megállapításra juthat, hogy a gyámhatóság korábbi határozata a gyermek érdekeinek nem felel meg. Ebben az esetben a bírói ítélet lép a gyámhatósági határozat helyébe és mindaddig hatályban marad, amíg a gyámhatóság az 1898. évi XXXI. tc. 97. §-a alapján – amennyiben úgy ítéli meg, hogy a bíróság határozata a megváltozott körülmények következtében a gyermek érdekeinek többé nem felel meg – újból nem határoz.²³ A gyámhatóság és a bíróság – lényegében, mint egy forró krumplit – adogathatták egymásnak a hatáskörüket. Pedig elsősorban a bíróság volt abban a helyzetben, hogy mérlegelje a szülők életviszonyait és a vétkességük minőségét, valamint, hogy mit követel a gyermek elhelyezése és nevelése tekintetében az ő jól felfogott érdeke.²⁴

A Ht 72. és 98. § szakaszai értelmében lehetőség volt arra is, hogy a bíróság a házasság felbontásáról szóló ítélet meghozatala előtt különélést rendeljen el. A gyermek elhelyezéséről és tartásáról, valamint a gyermekkel való érintkezés és nevelés ellenőrzésének rendezéséről (kapcsolattartás) ebben az esetben is rendelkezni kellett, de nem ítélettel, hanem végzéssel, hiszen átmeneti rendelkezésekről volt szó.²⁵

A Ht még egyértelmű elsőbbséget biztosított az apának, mellette az anyának csak másodlagos szerep jutott, amíg a szülők együtt éltek. A házasság felbontása esetén azonban az anya került kedvezőbb helyzetbe, különösen a hét évnél fiatalabb és a leánygyermekek esetében. Fontos kiemelni, hogy a kapcsolat megszűnése után sem szűnt meg a gyermek felett az apa atyai hatalma²⁶, az anyát tehát csak gondozás, nevelés joga illette meg, nem pedig szülői felügyeleti jogot kapott: „*a gyermek felett az atyai hatalmat az apa gyakorolja még akkor is, ha a gyermek a különélő anyánál van elhelyezve.*”²⁷ A gyermek nevelésére és személyére vonatkozó fontosabb kérdések intézésénél minden esetben szükség volt az apa hozzájárulására. Abban az esetben, ha a szülők megállapodása vagy a bíróság/gyámhatóság döntése alapján a gyermek az apa gondviselésében maradt, az anyának

²³ NAGY, Eljárás házassági ügyekben 145–148.

²⁴ Törvényjavaslat a házassági jogról 212. és 214.

²⁵ SÁRFFY, Magyar Polgári Perjog 510–511.

²⁶ C.5763/917, lásd: Polgári Jogesetlexikon 20. „*Az atyai hatalom megszűnését nem jelenti, ha a szülők különválása esetén a gyermek az anya gondjaira bízatik.*”

²⁷ C.5763/917, lásd: Polgári Jogesetlexikon 214.

lehetősége volt a gyermekével érintkezni és nevelését ellenőrizni, akár abba bele is szólni. Az anya szülői jogain nem változtatott az, ha a házassága felbontása után újból férjhez ment.²⁸

Külön rendelkezett a törvény a gyermek tartásáról, melynek költségeit elsősorban a gyermek saját vagyonából, illetve elsősorban annak jövedelméből kellett fedezni, nem érvényesült tehát a mai értelemben vett rászorultság elve. A kiskorú vagyontalansága esetén – akkor, ha vagyonának jövedelme nem szolgált elegendő fedezetül a tartására – a gyermektartási kötelezettség mindkét szülőt terhelte, jövedelmeik arányában.²⁹ Az 1877. évi XX. tc. (Gyt) 11. § szerint a vagyontalan kiskorúakat elsősorban az atya köteles tartani, ha erre egyedül nem képes, az anyával közösen, ha atya nincs, vagy a tartásra képtelen, az anya, végső soron pedig a nagyszülők voltak kötelesek a gyermek tartásáról és neveléséről gondoskodni. A Ht hatálybalépése – 1895. október 1. – előtt a gyermektartás nem volt jogszabályban meghatározva, azt a bírói gyakorlat alakította ki – például azt is, hogy a gyermek 12 éves koráig számít keresőképtelennek. A királyi Curia ezt később 16 éves korra módosította.³⁰ A tartás a gyermek társadalmi állásának megfelelő megélhetéséhez, neveléséhez és taníttatásához szükséges kiadásokat hivatott fedezni. Fontos kiemelni, hogy ekkor még jelentős eltérés volt az apák törvényes és törvénytelen gyermekeivel³¹ szemben fennálló kötelezettségében. Házasságon kívül született gyermek esetében a tartásdíj mértéke az anya társadalmi állásához igazodott. Amennyiben az apa nem ismerte el a gyermeket, az apaságot a bíróság nem állapította meg, vagy az apa kiléte nem volt megállapítható, az anya kötelessége volt a gyermek tartása és nevelése.³² Törvényes gyermekek esetében a szülők közös kötelezettsége volt a gyermek természetbeni tartása, a gyakorlatban azonban elsősorban az apára hárultak a gyermek nevelésével, gondozásával, taníttatásával járó költségek, amíg fennállt a házasságuk. A házasság felbontása esetén a szülők a jövedelmük arányában voltak kötelesek a gyermek tartásáról gondoskodni, akár saját szükségleteik kielégítésének a szűkölködésig való megszorításával.³³

Az 1952. évi IV. tv. (Csjt) jelentős változást hozott a korábbi európai beágyazottságú magyar jogi gondolkodásban azáltal, hogy szakított a polgári kori előzményekkel és a családjogot szocialista erkölcsi alapokra helyezte.³⁴ Érdemi változást hozott, hogy a nők széles körben munkába álltak, ennek nyomán változott meg a családban és a társadalomban betöltött szerepük.³⁵ Az új törvény – amely szándékosan nem ágyazódott be a Polgári Törvénykönyvbe – eredeti szövegezésében megtartotta az életkor és nem szerinti különböztetést a gyermekek elhelyezése során. Kihagyta azonban a vétkességet, hiszen a szocialista erkölcs biztosítja a házasságban és a családban a nők egyenjogúságát. A szülők vétkességnek azért sem lehetett szerepe a továbbiakban a gyermekelhelyezés során, mert a házasság felbontása a feldúltsági elvvel kevert vétkességi alapról, a feldúltsági elv önálló alkalmazására helyeződött át, a továbbiakban nincs tehát jelentősége annak,

²⁸ FODOR, A házassági jog története 716. és 720.

²⁹ Törvényjavaslat a polgári házasságról 215.

³⁰ KRAUSZ, A házasságon kívül született gyermek jogállása, különös tekintettel a tartásdíj kiszabásának bírói gyakorlatára 1945 és 1950 között Magyarországon 136–149.

³¹ A különbségtételt az 1947. június 7. napján hatályba lépett a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. tc. szüntette meg.

³² KRAUSZ, A kiskorú gyermek tartásának szabályozása a polgári korban Magyarországon 83–86.

³³ KRAUSZ, A kiskorú gyermek tartásának szabályozása a polgári korban Magyarországon 91.

³⁴ HERGER, A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében 355–357.

³⁵ KULCSÁR, A válás és a társadalom 89.

hogy melyik házastárs kötelességsértő magatartása vezetett a házasság megromlásához, elegendő annak bizonyítása, hogy a házaselet teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott.³⁶

A jogszabály – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – úgy rendelkezett, hogy a hat év feletti fiúk az apához, a hat év alatti fiúk és a lányok az anyához kell, hogy kerüljenek – „rendszerint”.³⁷ Nem kevés bonyodalmat okozva ezzel, mert annak ellenére, hogy a „rendszerint” jelentése az, hogy nem minden esetben, és kimondta, hogy a gyermek érdekében ettől a szabálytól el lehet térni, a bíróságok a szülők megegyezése hiányában – egy rövid ideig – szinte mechanikusan alkalmazták a gyermekelhelyezés eme nem túl korrekt és a gyermek igényeire nem érzékeny módját. A korábbi hétéves korhatárt azért változtatták hat évre, mert úgy ítélték meg, hogy a gyerekek értelmi fejlődése felgyorsult, fiatalabb korban is kezdik az iskolát, mint korábban.³⁸ Mindez annak ellenére történt így, hogy alapelvnek tekintették a gyermek jövőbeni erkölcsi és testi fejlődésnek a biztosítását, illetve, az ítélet meghozatala során kizárólag a gyermek érdekét kellett szem előtt tartani, nem a szülők érdekeit.³⁹

A gyermekelhelyezés szempontjainak tisztázása érdekében született meg végül 1961-ben a XXI. számú PED⁴⁰ (BH. 1961.3. sz.), ami már egyértelműen leszögezte, hogy az életkor és a gyermek neme csak egy a sok vizsgálandó szempont közül, és a legfontosabb kérdés az, hogy a gyermek fejlődése melyik szülőnél biztosítható jobban. Ezzel együtt a korra és nemre való utalás csak az 1974. évi módosítással került ki a törvény szövegéből.⁴¹ A hetvenes években már fontosnak tartották külön kiemelni, hogy „a törvény nem köti az elhelyezést a gyermek korához, neméhez, hanem alapvetőnek a gyermek érdekét tekinti.”⁴²

Az ötvenes évek elején a bíróságok még igyekeztek mindent elkövetni annak érdekében, hogy a szülők együtt maradjanak, ha kiskorú gyermekük van: a cél a szülők megszakadt életközösségének mielőbbi visszaállítása, a nevelő, gondozó munka együttes teljesítése érdekében.⁴³ „Nagyobb gyermeknél különösen azt is szem előtt kell tartani, hogy tanulmányaik szempontjából, jövő boldogulásuk megalapozása érdekében és erkölcsi felfogásuk kialakítására nézve döntő jelentőségű lehet az, hogy milyen változás megy végbe a családjukon belül, hogy szüleik között ismét helyreáll-e a példás összhang, a békés, egymást támogató megértés légköre.”⁴⁴

A gyermek érdekében általában kívánatos volt a házasság fenntartása, de minden körülményt megvizsgálva, elképzelhető volt, hogy jobban szolgálja a gyermek érdekeit, ha a szülők házasságát a bíróság felbontja. „A gyermek helyes irányba való erkölcsi fejlődése és nevelésének érdeke, a feldúlt és tarthatatlanná vált házasság felbontását kívánja.”⁴⁵

³⁶ HERGER – KATONÁNÉ PEHR, Magyar családjog 58–59.

³⁷ 1952. évi IV. tv. 76. § „A gyermek elhelyezése kérdésében – a szülők megegyezése hiányában- a bíróság dönt. Ilyen esetben a hatodik életévét betöltött fiúgyermeket rendszerint apjánál, a leánygyermeket és a hatodik életévét be nem töltött fiúgyermeket pedig rendszerint anyjánál kell elhelyezni. A gyermek érdekében azonban ettől a szabálytól el lehet térni, sőt a gyermeket máshol is el lehet helyezni.”

³⁸ BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI, A családjogi törvény 275.

³⁹ CSIKI – SIMOR, A családjogi tartási kötelezettség, gyermekelhelyezés 231.

⁴⁰ „A gyermek elhelyezése vagy eddigi elhelyezésének megváltoztatása iránt indult perben a bíróságnak minden esetben gondosan vizsgálnia kell a gyermek érdekét és döntésénél ezt kell főszempontnak tekintenie. Ha a szülőknek a gyermek elhelyezése kérdésében kötött megegyezése a gyermek érdekével ellentétes, a házassági per bírósága a megegyezés felfüggtetésével az elhelyezés kérdésében hivatalból úgy intézkedhet, ahogy az a gyermek érdekének legjobban megfelel.”

⁴¹ CSIKY – FILÓ, Családjog II. 60.

⁴² BACSÓ, Házasság – család – gyermek 121.

⁴³ Pf. I.22.294/1953.

⁴⁴ Pf. I.22.726/1953.

⁴⁵ Pf. III. 23.048/1953.

Ha a gyerek még nagyon kicsi volt, akkor a bíróság kötelessége volt, hogy a sértődött szülőket „türelmes nevelő munkával” kibékülésre bírja. Ha ez nem sikerült, tehát, ha dönteni kellett a gyermek elhelyezéséről, akkor a bíróság a következő tényezőket vizsgálta: szülői szeretet, kötelességtudat, felelősségérzés, illetve azt, hogy van-e remény arra, hogy a szülők a gyermek kedvéért kibékülnek.⁴⁶ A szülők személyiségét, személyi körülményeit, egyéniségét és életviszonyait a bíró önmaga ítélte meg, szakértő igénybevétele nélkül.

A Csjt 72/A §-a szerint „A gyermek elhelyezéséről a szülők döntenek. A szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. Ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri.”

A Csjt 1. § (2) bekezdése szerint a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekére figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni. Ez a kikötés természetesen a gyermek elhelyezése során is alapvetően érvényesül. „Önmagában a gyermek nemének és életkorának nem lehet döntő szerepe az elhelyezésnél. A gyermek neme és kora csak az ügy valamennyi körülményének egymással összefüggésben történő vizsgálata során értékelhető, különösen azszal kapcsolatosan, hogy a gyermek nemére és korára tekintettel melyik házasárs mutatott több és jobb nevelési készséget.”⁴⁷ A döntés meghozatala során a bíróság elsősorban azt vizsgálta, hogy melyik szülő személyében van nagyobb biztosíték arra, hogy a gyermek a társadalom építő tagjává váljék. A gyermekelhelyezésről szóló döntés meghozatala előtt a bíróságnak a következőket kellett vizsgálni: a szülők egyénisége, életkörülményei, világnézete, erkölcsi tulajdonságai, életmódja, családi életben, munkahelyen tanúsított magatartása, a gyermekhez való ragaszkodás őszintesége, a gyermek sorsa iránti érdeklődése, nevelési képessége.⁴⁸ A bíróságnak számtalan tényezőre kellett tehát tekintettel lennie, ugyanakkor meglehetősen nagy mozgásteret is kapott, hiszen annak megítélése, hogy a gyermek számára melyik szülő tudja garantálni, hogy a társadalom építő tagjává válik, eléggé szubjektív.

A bíróságnak az egyezség jóváhagyása, vagy az ítélet meghozatala előtt – elháríthatatlan akadály esetét kivéve – mindkét szülőt meg kell hallgatnia. Indokolt esetben, így akkor is, ha a gyermek azt maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatni a gyermeket is. Ha a gyermek a 14. életévét betöltötte, elhelyezésére vonatkozó döntés, csak egyetértésével hozható, kivéve, ha az általa választott elhelyezés a fejlődését veszélyezteti. A bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat.⁴⁹ Valóban kevésbé megterhelő a gyermek számára, ha nem kell a bíróság előtt megjelennie, azonban a szülők egyező nyilatkozata egyáltalán nem biztos, hogy fedi a gyermek akaratát. Amennyiben erre nézve a bíróságban kétely támad, célszerű a gyermeket meghallgatni. A korától függően közvetlenül vagy szakértő útján. A gyermek nyilatkozata azonban a bíróságot nem köti, azt a többi rendelkezésre álló bizonyítékkal együtt, azok összességében értékeli és mérlegeli.⁵⁰

⁴⁶ BACSÓ et al. i.m. 1955.

⁴⁷ LB 17. sz. Irányelv.

⁴⁸ PAP, Magyar családi jog 270.

⁴⁹ Csjt 74. §.

⁵⁰ BH 1996/8/428.

A szülői felügyelet közös gyakorlása az 1995. évi Csjt módosítás⁵¹ óta tekinthető főszabálynak: a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják – ellentétes megállapodásuk hiányában – akkor is, ha már nem élnek együtt.

3. A szülői felügyelet rendezése a kapcsolat felbomlása után a Csjk-ban

A szülői felügyelet rendezésének legtipikusabb módja az, amikor a szülők megállapodnak abban, hogy a továbbiakban miként kívánják gyakorolni a jogaikat. Ezen megállapodás létrejöhet ráutaló magatartással (ebben az esetben az egyik szülő elköltözik a közös otthonból és kialakul a szülők között egy új gyakorlat, amely a család minden tagja számára elfogadható), szóban, illetve írásban is rögzíthetik a részleteket.⁵² Amennyiben írásban kötik meg a megállapodást, ezt elkészíthetik saját maguk, de igénybe vehetik ügyvéd vagy közjegyző segítségét, vagy fordulhatnak a gyámhatósághoz, illetve a bírósághoz is, ha az egyezségük jóváhagyását kérik.⁵³ A szülők megállapodását a bíróság csak abban az esetben hagyhatja jóvá, ha az a gyermek érdekével nem ellentétes. Lényeges kérdés, hogy a gyermek érdekének mibenlétéről a bíróság miként tud meggyőződni? Sok esetben elegendő lehet a szülők egybehangzó nyilatkozata arról, hogy a gyermeket tájékoztatták, vele a kérdést megbeszélték, a véleményét meghallgatták, de teljes bizonyosságot a bíró csak abban az esetben szerezhethet, ha maga is személyesen elbeszélget a gyermekkel.⁵⁴ Továbbá – bizonyos esetekben – indokolt lehet egy szűkített körű bizonyítás lefolytatása, ez azonban többnyire elmarad.

A szülők közötti megállapodások oroszlánrészében a szülői felügyeleti jog gyakorlására az anyát jogosítják fel. Ritkábban állapodnak meg abban, hogy a továbbiakban is közösen gyakorolják azt, a legkevésbé pedig az jellemző, hogy az apa lesz a szülői felügyelet gyakorlója.⁵⁵ Mi lehet az oka annak, hogy a szülők ennyire eltérnek a Ptk. által meghatározott főszabálytól, mely szerint akkor is közösen gyakorolják a jogaikat, ha nem élnek együtt? Miért ennyire anyapártiak a szülők? Ennek hátterében több ok is állhat, de talán a legvalószínűbb, hogy még mindig élnek azok a sztereotípiák, társadalmi elvárások, mely szerint a gyermeknek az anya mellett a helye. Nem segíti a közös szülői felügyeletben való megállapodást azt sem, hogy a férfiak általában azt gondolják, hogy semmi esélyük sincs arra, hogy ők is szerepet kapjanak az anya mellett, és ha ő ellenzi a közös szülői felügyeletet, a bíróság biztosan az ő kívánságának megfelelő ítéletet fog hozni. Továbbá elképzelhető az is, hogy az apa valóban nem kíván részt venni a gyermek nevelésében, legfeljebb csak időnként vagy távolról, mert nem kötődik hozzá, korábban sem vette ki a részét a gyermek gondozásából, esetleg olyan munkabeosztásban dolgozik, hogy még segítséggel sem tudná megoldani a gyermekkel való törődést.

Amennyiben a szülők nem tudnak egymással megállapodni, a bíróságtól kérhetik a szülői felügyelet rendezését.⁵⁶ A legtöbb esetben mindkét szülő alkalmas a szülői felügyelet gyakorlására,

⁵¹ A házasságról a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. módosításáról szóló 1995. évi XXXI. tv.

⁵² Ptk 4:165. § (1).

⁵³ Ptk 4:165. § (2).

⁵⁴ Új Ptk Tanácsadó Testület véleménye. A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bíróságnak a 14. életévét betöltött gyermeket – közvetlenül vagy szakértő útján – minden esetben meg kell-e hallgatnia? [Ptk 4:171. § (4) bek.] https://www.kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=347&body_value= (2023. 01. 07.)

⁵⁵ VISONTAI-SZABÓ, A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái, *passim*.

⁵⁶ Ptk 4:167. § (1).

a gyermek is kötődik mindkettőhöz, a bíróságnak tehát nagyon nehéz dolga van a döntés meghozatala során. Ilyenkor számos szempontot vesz figyelembe, melyek közül a legfontosabb a gyermek érdeke. A bizonyítási eljárás során azt szükséges feltárni, hogy a gyermek testi, lelki, értelmi és érzelmi fejlődése melyik szülőnél van jobban biztosítva, illetve a szülők azt együttesen tudják-e számára biztosítani.⁵⁷

4. A gyermek érdeke

Az 1989. november 20-án New Yorkban elfogadott a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény, melyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. tv. hirdetett ki, a gyermek mindenekfelett álló érdekéről szól. Az eredeti angol nyelvű szövegezésben a *child's best interest* azonban nem teljesen ezt jelenti, sokkal inkább a gyermek legjobb vagy legfőbb érdekének biztosításáról érdemes beszélnünk, hiszen a gyermek érdeke – bármennyire fontos is – nem állhat mindenek felett, különösen olyan esetekben nem, amikor több gyermek érdeke ütközik össze.

Régóta vita tárgyat képezi, hogy a szülői felügyelet rendezése során valójában mi szolgálja leginkább a gyermek érdekét, illetve mi a gyermek érdeke? Erre a kérdésre nem lehetséges rövid választ adni, azonban egy dolgot mindenképpen leszögezhetünk: a gyermek érdeke nem azonos a szülő érdekével, mert ami a szülőnek jó, vagy amiről a szülő azt gondolja, hogy a gyermeknek jó, még egyáltalán nem biztos, hogy valóban az ő érdekét szolgálja.⁵⁸ Amiben biztosak lehetünk, hogy a gyermek érdekében áll, az, hogy a per ne húzódjon el, ne kelljen hosszú időn keresztül bizonytalanságban élnie, úgy, hogy nem tudja mi fog történni vele. A gyermek érdekében áll továbbá, hogy a bíróság alaposan megfontolt döntést hozzon. Ez a két elvárás könnyen kerülhet egymással ellentmondásba, hiszen a megalapozott döntéshez idő kell. Ráadásul a bíróságnak a gyermek érdekében olyan ítéletet kell hoznia, amely rövid és hosszútávon is képes arra, hogy a gyermek kiegyensúlyozott életvitelét és egészséges személyiségfejlődését biztosítsa, továbbá a kapcsolata egyik szülőjével se szakadjon meg, számára továbbra is elérhetőek legyenek fizikailag és érzelmileg egyaránt.

A gyermek érdekének nem csak az ítéletben, hanem a per során is érvényre kell jutni,⁵⁹ főleg, hogy a szülői felügyelet rendezésére irányuló perek megállapodás hiányában sokszor évekig tartanak. Akármédig tart is az eljárás, akár születik megállapodás, akár nem, a gyermeknek joga és szüksége van arra, hogy folyamatosan tájékoztassák. Ez a szülők és a bíróság felé is elvárásként jelenik meg, hiszen ők vannak azon információk birtokában, hogy milyen jogai és lehetőségei vannak, mi fog történni vele, mennyire fog megváltozni az élete. A bíróság ezt a gyermek számára is érthető tájékoztatók kiadásával, elérhetővé tételével tudja biztosítani, a szülőknek pedig nem szabad abba a hitbe temetkezniük, hogy a gyermek számára az a legjobb, ha nem tud semmiről semmit. Ez azért is téves megközelítés, mert a gyermekek már egészen kicsi korban is képesek felmérni szüleik lelki állapotát és általában azt is észreveszik, ha a családban valami nem jól működik.⁶⁰ A gyermekek életkoruktól függően eltérően reagálhatnak a család felbomlásának

⁵⁷ Ptk 4:167. § (2).

⁵⁸ Ptk 4:2. § (1), 4:21. § (5)(6), 4:148. §, 4:171. § (4).

⁵⁹ BOROS, A gyermek jogai és legfőbb érdeke 36.

⁶⁰ GAIER, Néha azt gondolom nincs semmi keresnivalóm ezen a világon 180–187.

hírére,⁶¹ abban azonban a legtöbbben egyetértenek, hogy a konfliktusok minél előbb megoldódnak, a viták érjenek véget, legyen újra béke, nyugalom és biztonság.⁶² A kiszámíthatóság, az, hogy ne kelljen attól tartani, hogy mi fog történni,⁶³ hanem biztosan tudhassa mire számíthat, minden gyermek számára nagy jelentőséggel bír, és ez csak akkor valósulhat meg, ha a szülőktől megkapja a szükséges felvilágosítást.

A gyermeknek arra is szüksége van, hogy hallgassák meg, kérjék ki a véleményét, de közben ne helyezték rá a döntés súlyát, mert az túl nagy terhet jelent neki. Jogos elvárás a gyermek részéről, hogy a szülők legyenek képesek az ő érdekében egymással együttműködni és mindent megtenni azért, hogy a konfliktusait oldják fel, az egymással szembeni negatív érzelmeiket dolgozzák fel. Amennyiben ez segítség nélkül nem megy, fordulhatnak mediátorhoz és pszichológushoz is. A bontóperhez kapcsolódó mediáció és a válási terápia kipróbált és bevált kommunikációs és terápiás módszereket használ,⁶⁴ melyeknek nem az a célja, hogy a szülők újra egymásba szeressenek, hanem az, hogy a sérelmeiket képesek legyenek feldolgozni, az egymás lelkén ejtett sebeket begyógyítani, mert csak így lesznek képesek elgyászolni a tönkrement kapcsolatukat és továbblépni úgy, hogy ahhoz nem szükséges a másikat teljes egészében kitörölni az életükből. Ez mindenképpen a gyermek érdekében áll, hiszen mindkét szülőjére szüksége van, és ezt csak akkor kaphatja meg, ha a szülőket nem a másik iránti olthatatlan gyűlölet élteti. Ez azért is fontos, mert ha nem képesek egymástól békében elválni, úgy, hogy a döntéshozatalba a gyermeket is bevonták, ő jogosan fogja azt érezni, hogy a sorsáról a feje felett döntöttek, arra ő semmilyen hatást nem volt képes gyakorolni. Ennek nyomán elveszhet a kapcsolatok stabilitásába és a saját szerethetőségébe vetett hite, felnőtt korában a párkapcsolatai könnyedén kudarcba fulladhatnak majd, mert nem tanulta meg, miként kell a konfliktusokat kezelni.⁶⁵

4.1. A gyermek érdekében hozott újítások a Polgári Perrendtartásban

A Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv. XXXI. fejezete tartalmazza a személyállapoti perek speciális szabályait, itt találhatjuk a szülői felügyelet rendezésére vonatkozó rendelkezéseket is. A 2020. évi CXIX. tv-be foglalt Pp novella számos változtatást iktatott be, mert a Pp 2018. január 1-jei hatályba lépését követően viszonylag gyorsan világossá vált, hogy az üzleti és gazdasági életben jól használható szabályok nem elég rugalmasak, így nem alkalmazhatók a nagyon változatos és érzelmekkel terhelt családi viszonyokra. A gyermek érdeke azt kívánja, hogy a lehető legrövidebb ideig kelljen bizonytalanságban élnie, lehetőleg minél előbb rendeződjön a sorsa, ezért a 2021. január 1-jén hatályba lépett kiegészítéssel számos eljárást gyorsító módosítást iktattak be, például azt, hogy a bíróság a kereset közlésével egyidejűleg kitűzi a perfelvételi tárgyalás határnapját,⁶⁶ illetve rögzítették, hogy a bíróság általános intézkedési kötelezettsége legfeljebb 15 nap.⁶⁷ A szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben a hivatalbóliság szerepe is felértékelődött, például erre irányuló kereseti kérelem hiányában is dönthet a bíróság a szülői felügyelet kérdésében. A Ht és

⁶¹ HAJDUSKA, Krízislélektan 145–149.

⁶² FIGDOR, A reménység peremén 40–46.

⁶³ LANTOSYNÉ DABAS, A felbomló család gyermeke 39–46.

⁶⁴ KARDOS, Gyermekközponitú közvetítés 42–59.

⁶⁵ LUKÁCS, Hogyan szeretsz 17–19.

⁶⁶ Pp 432. § (2).

⁶⁷ Pp 431. § (5).

vonatkozó bírósági gyakorlat (kodifikált, házassági köteléki perekben alkalmazott eljárásjog hiányában) ismerte a Pp novella pedig újra alkalmazta azt a szabályt,⁶⁸ hogy a bíróság ideiglenes intézkedést erre irányuló kérelem hiányában is hozhat,⁶⁹ hiszen a gyermek érdeke azt kívánja, hogy a per tartama alatt is legyen az életében egyfajta kiszámíthatóság, biztonság. Ez mindenképpen előnye az ideiglenes intézkedésnek, ahogy az is, hogy ezáltal a per során a szülőknek lehetősége van kipróbálni, hogy a szülői felügyelet gyakorlásának a bíróság által átmenetileg elrendelt módja számukra beválik-e. Hátránya lehet azonban az ideiglenes intézkedésnek, hogy erősen bebetonozhatja a felek helyzetét, melynek következtében az ítéletben okkal hivatkozhat a bíróság arra, hogy a kialakult helyzeten már nem érdemes változtatni. Ez különösen igaz azokra a bírókra, akik nagy jelentőséget tulajdonítanak az állandóságnak. Felmerül a kérdés, hogy az állandóság vajon mennyire szolgálja a gyermek érdekét? Ez sok mindentől függ. Meghatározó például a gyermek életkora, az, hogy mennyi ideig tartott a per, illetve az is, hogy milyen a kapcsolata egyik és másik szülővel, azonban az állandóságnál sokkal nagyobb jelentősége van a kiszámíthatóságnak és a biztonságának, mert elsősorban ezeknek van komoly szerepe a gyermek kiegyensúlyozott személyiségfejlődésében.⁷⁰

Fontos és a gyermek érdekét szolgáló változás még az eljárási szabályok körében az, hogy a bíróságnak lehetősége van hivatalból is elrendelni a bizonyítást,⁷¹ vagy ha úgy ítéli meg, hogy erre van szükség, előzetes bizonyítást is le lehet folytatni.⁷² A magánszakértői bizonyításra a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben nincs lehetőség.⁷³ Korábban sok visszaélés történt az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények kapcsán,⁷⁴ de a leginkább azért üdvözlendő ez az újítás, mert egyáltalán nem szolgálja a gyermek érdekét, ha egymás után több szakértői vizsgálaton is részt kell vennie, mert ennek során traumatizálódhat és a per is jelentősen elhúzódhat miatta. Fontos újítás továbbá, hogy amennyiben a fél által javasolt bizonyítás a gyermek érdekével ellentétes, azt a bíróság elutasíthatja,⁷⁵ hiszen az eljárás során a legfontosabb a gyermek kímélete.

4.2. A gyermek érdekében hozott anyagi jogi újítások

Korábban sok nehézséget okozott a bíróságnak, ha mindkét szülőt egyaránt alkalmasnak találta a gyermek nevelésére és a gyermek is mindkét szülőjéhez egyformán kötődött, erre irányuló közös kérelem hiányában nem rendelhetett el közös szülői felügyeletet, mindenképpen választania kellett a szülők között. A BH.2020.1.11. szám alatt közzétett kúriai döntés arról árulkodik, hogy a bíróságok megpróbálták valamilyen módon „kijátszani” a Ptk. túl merev szabályait és az egyik szülő tiltakozása ellenére is váltott gondoskodást vagy közös szülői felügyeletet biztosítani. A döntés szerint *„a szülői felügyelet kizárólagos gyakorlása esetén, megállapodás hiányában a kapcsolattartás ítélettel nem szabályozható oly módon, hogy az a különélő szülőt a gondozó szülővel azonos időtartamban illesse meg. Az ilyen*

⁶⁸ HERGER, A nővételtől az állami anyakönyvezésig 187.

⁶⁹ Pp 435. § (1) az ideiglenes intézkedés meghozatalára nézve is igen feszes határidőket szab a törvény.

⁷⁰ GRÁD, A váltott gyermekelhelyezés jogi és pszichológiai aspektusai 3.

⁷¹ Pp 434. § (3).

⁷² Pp 434. § (6).

⁷³ Pp 434. § (5).

⁷⁴ GRÁD et al, Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben 13–22.; GRÁD et al, Mítosz és valóság 8–15.; GRÁD – NISZTOR, Objektív vagy szubjektív 23–29.

⁷⁵ Pp 477. § (1).

rendezés a közös szülői felügyeletnek a kapcsolattartás jogintézményével való pótlását, tartalmában burkolt közös szülői felügyeletet jelent.”

A 2022. január 1. napja után indult perekben a bíróságnak már nem szükséges ilyen „trükkökhöz” folyamodnia, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az szolgálja leginkább a gyermek érdekét, ha a szülők továbbra is közösen gyakorolják a jogaikat, esetleg felváltva gondoskodnak róla. A 2021. évi CXXII. tv. által beiktatott módosítások szerint a továbbiakban nem szükséges a szülők erre irányuló közös kérelme. A bíróság közös szülői felügyeletet rendelhet el az egyik szülő erre irányuló kérelme esetén, a másik szülő tiltakozása ellenére is, amennyiben úgy ítéli meg, hogy ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét.⁷⁶ A jogszabálmódosítás óta eltelt egy évben a bíróságoknak új kihívással kellett szembenézni, hiszen számtalan körülmény függvénye lehet, hogy mi szolgálja leginkább a gyermek érdekét. Alapos és széleskörű bizonyítási eljárás lefolytatására van tehát szükség.⁷⁷ A Ptk Családjogi Könyvének kodifikációja során a jogalkotó még azon az állásponton volt, hogy a közös szülői felügyelethez olyan mértékű együttműködésre van szükség a szülők részéről, amely csak abban az esetben garantált, ha az erre irányuló kérelmet is közösen terjesztik elő.⁷⁸ Attól tartottak – némiképp jogosan – hogy ha a közös szülői felügyelet elrendelésére az egyik szülő tiltakozása ellenére kerül sor, nem fogják tudni jogaikat a gyermek érdekében gyakorolni, mert ezáltal csak a közöttük lévő ellentétek fognak még tovább éleződni, ami nyilvánvaló nem tesz jót a gyermek fejlődésének. A jogszabály hatályba lépése óta eltelt időben azonban két dolog is világossá vált. Az egyik, hogy a külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a szülők viszonylag zökkenőmentesen képesek beletanulni az együttműködésbe, amennyiben a körülmények erre kényszerítik őket.⁷⁹ A másik, hogy az a szülő, amelyik úgy érzi, komoly esélye van arra, hogy a továbbiakban egyedül gyakorolja a szülői felügyeletet, aligha fog belemenni abba, hogy a másik szülővel továbbra is közösen járjanak el a gyermek ügyeiben, tehát a közös szülői felügyelet iránt közösen előterjesztett kérelmek ritkák voltak, mint a fehér holló.⁸⁰

5. A szülői felügyelet közös gyakorlása

Napjainkban is rengeteg tévhit kering a köztudatban a közös szülői felügyelettel kapcsolatban. Az első, amit mindenképpen szükséges leszögezni, hogy a közös szülői felügyelet nem azonos a váltott gondoskodással, továbbá nem jelenti azt, hogy a gyermeket ténylegesen együtt kell nevelni és minden döntést közösen kell meghozni. Igaz, hogy közös szülői felügyelet esetén nem szükséges megállapodni a kapcsolattartásról, azonban ez nem jelenti azt, hogy a szülőnek egyáltalán nincs vagy korlátlan mértékű kapcsolattartási joga van, érdemes tehát erről is – legalább nagyvonalakban – megállapodni, hogy a későbbiekben se legyen belőle vita. Főszabály szerint a gyermektartásdíjban történő megállapodást is ki lehet hagyni, hiszen elvileg továbbra is közösen tartják a gyereket, a kiadásokat is közösen fedezik, azonban ez megint csak nem jelenti azt, hogy a gyermek nem jogosult a tartásdíjra, hiszen az ő rászorultsága minden esetben magától értetődő és természetesen

⁷⁶ Ptk 4:167. § (1).

⁷⁷ SIMON, A közös szülői felügyelet bírósági elrendelésének mérlegelési szempontjai.

⁷⁸ SZEIBERT, Új mérőföldkő a hazai családjogi szabályozásban 10.

⁷⁹ VISONTAI-SZABÓ, A szülői felügyelet rendezésének főbb európai modelljei 161–174.

⁸⁰ GRÁD, Veled vagy nélküled 22–23.

a kiskorú soha nem lehet érdemtelen.⁸¹ Közös szülői felügyelet esetén is érdemes tehát megállapodni a gyermektartásdíj mértékéről, különösen akkor, ha a gyermek életvitelszerűen csak az egyik szülő háztartásában lakik, illetve, ha a szülők anyagi körülményei és helyzete között jelentős különbség van. Amennyiben úgy ítélik meg, hogy nagyjából arányosan tudnak a gyermek természetbeni tartásához hozzájárulni, a rendkívüli kiadások viseléséről akkor is érdemes megállapodást kötni, nehogy aránytalan terhet jelentsen valamelyik szülő számára, hogy rendszeresen ő viseli a nagyobb kiadásokat. Hogy mi minősül rendkívüli kiadásnak, az családonként eltérő lehet, mert elképzelhető, hogy az egyik családban egy télikabát vásárlása is annak számít, máshol pedig egy költséges fogszabályozó is belefér a hétköznapi kiadások sorába.

A közös szülői felügyelet a gyakorlatban többféle formában valósulhat meg. Az egyik változat szerint a szülők közösen gyakorolják a szülői felügyeletet, a gyermek egyikük háztartásában nevelkedik, a másik szülőnek kapcsolattartási joga van és gyermektartásdíjat fizet, nagyjából ugyanúgy, mint akkor, amikor a gondozó szülő gyakorolja egyedül a szülői felügyeleti jogokat, azzal a különbséggel, hogy ez egyfajta gesztus a különélő szülő felé, egy lehetőség számára, hogy ne rekesztődjön ki teljesen a gyermeke életéből. Tekintettel arra, hogy a köztudatban a szülők és a pedagógusok körében a „kizárólagos szülői felügyelet” kifejezés terjedt el, sokan azt gondolják, hogy a különélő szülőnek egyáltalán nincsenek jogai, ezért gyakran megesik, hogy a szülőt nem engedik be a szülői értekezletre, nem adnak neki felvilágosítást a gyermekről vagy elzavarják az anyák napi ünnepségről, pedig a különélő szülő jogai nem szünetelnek és egyáltalán nem tekinthetjük őt jogfosztottnak. Közös szülői felügyelet esetén a helyzet sokkal egyszerűbb, mindenki számára világos, hogy a különélő szülőnek is vannak jogai, ő is aktív részese maradhat a gyermek életének és nem kell megalázó helyzeteket elviselnie, amikor élni szeretne a jogaival. Ez a megoldás valódi jogegyenlőséget biztosít a szülők számára, valamint a gyermek érdekére is tekintettel van. Ha visszatekintünk, láthatjuk, hogy a Ht fenntartotta az apa atyai hatalmát arra az esetre is, amikor a gyermeket – zsenge életkorára vagy nemére tekintettel – az anyánál helyezték el. A mai szabályozáshoz képest ez egy rendkívül szokatlan helyzetet eredményezett, hiszen a gyermeket az anya gondozta, nevelte, a lényeges kérdésekben való döntéshozatal, a vagyonkezelés és a törvényes képviselő joga azonban az apánál maradt. Amennyiben a gyermek az apánál nyert elhelyezést, az anya szerepe erősen háttérbe szorult, mert csak láthatási joga volt, figyelemmel kísérhette a gyermeke fejlődését, a neveltetésébe esetleg bele is szólhatott, de érdemi ráhatása nem volt, sőt ily módon a szoros érzelmi kötelék fenntartására se volt lehetősége.

A hatályos magyar jog másik megoldási módja – amennyiben a szülők ezt választják – az, hogy a gyermek továbbra is csak az egyik szülőnél lakik, de a másik szülőnek széleskörű kapcsolattartási jogot biztosítanak, annak érdekében, hogy a gyermeket valóban közösen (és ne felváltva, mint a váltott gondoskodás esetében) neveljék továbbra is. Ebben az esetben a gyermek sok időt tölt mindkét szülővel, akik ténylegesen segítik egymást, mert képesek a gyermekneveléshez kapcsolódó feladatokat rugalmasan kezelni és egymással megosztani. Az Amerikai Egyesült Államokban ez egy régóta elterjedt és bevált formája a gyermeknevelésnek, *co-parenting* néven vált ismertté.⁸² Álláspontom szerint leginkább ez szolgálja a gyermek érdekét, hiszen megmarad számára

⁸¹ Amennyiben a szülők a házasságukat közös megegyezéssel kívánják felbontani, a következő járulékos kérdésekben kell megállapodniuk: a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata, valamint – ez iránti igény esetén – a házastársi tartás. Ptk 4:21. § (3).

⁸² NIKOLINA, The Influence of International Law on the Issue of Co-Parenting Emerging Trends 122–144.

a biztonság, a kiszámíthatóság és az állandóság, nem kell folyamatosan költöznie, ugyanakkor mindkét szülővel megmarad a szoros kapcsolata. Számítalan előnye ellenére sok esetben a gyakorlatban megvalósíthatatlannak bizonyul, mert a szülők részéről nagyfokú rugalmasságot és alkalmazkodást igényel, főleg abban az esetben, ha az egyik vagy mindkét szülő új párkapcsolatot alakít ki.

A szülői felügyelet gyakorlásának harmadik lehetséges módja a váltott gondoskodás.⁸³ A Ptk 2022. január 1-én hatályba lépett módosítása nyomán beiktatott 167/A § lehetőséget biztosít arra, hogy a bíróság akként rendelkezzen, hogy a szülők felváltva, azonos időtartamban, egymástól elkülönült önálló háztartásban gondoskodjanak a gyermekükről. Egyelőre vitatott, hogy váltott gondoskodásnak minősül-e az az eset, amikor a szülők nem azonos időtartamot töltenek a gyermekkel, hanem egyikük többet, a másik valamivel kevesebbet, esetleg az időtartamok időnként változnak, a szülők és a gyermek elfoglaltságának megfelelően. Ezt majd a joggyakorlat fogja kialakítani (az Amerikai Egyesült Államokban ilyen esetekben elsődleges és másodlagos gondozó szülőről beszélnek).⁸⁴ Ami a váltott gondoskodás részletszabályait illeti, a szülőknek meg kell állapodni abban, vagy a bíróságnak rendelkezni kell arról, hogy a váltások milyen gyakorisággal történjenek (ezt célszerű a gyermek szükségleteihez és a szülők munkarendjéhez igazítani), miként valósuljanak meg az esetleges kapcsolattartások, amennyiben erre igénye van a gyermeknek vagy a szülőknek, milyen formában viselik a gyermekkel kapcsolatos kiadásokat, fizetnek-e egymásnak kiegészítő tartást, illetve, hogy hol lesz a gyermek bejelentett lakóhelye. Ez utóbbi sok konfliktus forrása lehet. Nem tartom indokoltnak a Kúria Új Ptk Tanácsadó Testülete által megfogalmazott véleményt, mely szerint a szülők kötelessége, hogy rögzítsék, melyikük lakóhelye szolgál a gyermekük lakóhelyeül. Hozzáteve, hogy gyakorlatilag előfordulhat, hogy a gyermek ténylegesen két helyen lakik, azonban ilyen esetben is csak egy nyilvántartott lakóhelye lehet.⁸⁵ A bíróság ezeken felül további magatartási szabályokat is előírhat, amennyiben úgy ítéli meg, hogy erre szükség van.

A váltott gondoskodás egyik legújabb megjelenési formája a Nyugat Európában elterjedt, nálunk még nem túl népszerű fészek modell.⁸⁶ A megoldás lényege abban áll, hogy a gyermek marad a megszokott környezetében, a család korábbi otthonában, és a szülők költözködnek, azaz meghatározott időközönként egyszer az apa, máskor pedig az anya lakik együtt a gyermekkel. Kétségtelen, hogy ez sokkal kényelmesebb a gyermek számára és az is vitathatatlan, hogy így a szülőknek kell a döntésükből eredő kellemetlenségeket viselni, azonban egyértelmű hátránya, hogy ebben a formában elég költséges, hiszen három háztartást kell egyidejűleg fenntartani, illetve véleményem szerint a továbblépést, új párkapcsolat kialakítását is ellehetleníti.

A közös szülői felügyeletnek vannak előnyei és hátrányai is. Kétségtelen előnye, hogy sokat segíthet a szülők közötti konfliktusok elsimításában, mert – még ha nem is kapcsolódik hozzá tényleges közös joggyakorlás – egyik szülőnek sem kell azt éreznie, hogy elszakították a gyermekétől, kirekesztették az életéből, ezért jobban számíthatnak egymásra a szülők a gyermek körüli feladatok ellátása során. Jól működhet tehát a közös szülői felügyelet, ha a szülők komolyan veszik a szerepeiket, sorozatos konfliktusokat és kudarcélményt eredményezhet azonban, ha valamelyikük visszaélészerűen gyakorolja a jogait és igyekszik a másik szülőt akadályozni. Továbbá

⁸³ THOMSON – TURUNEN, Alternating homes 21.

⁸⁴ SZEIBERT, A váltott gondoskodás 40.

⁸⁵ https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=345&body_value= (2022. 10. 21.)

⁸⁶ FLANNERY, Is bird nesting in the best interest of children 295–352.

sokat javíthat az egyébként nem túl jó viszonyban lévő szülők kapcsolatán, ha valamiféleképpen rá vannak kényszerítve az együttműködésre egy közös cél elérése érdekében.⁸⁷ A váltott gondoskodás további előnyöket kínál: a gyermek kapcsolata mindkét szülővel szoros marad, egyiktől sem kell elszakadnia, és ez nagyobb érzelmi biztonságot jelent számára. A váltott gondoskodás hátrányai között említhetjük az állandó költözködést (a gyermek gyakran ki sem pakol a bőröndjéből), valamint azt, hogy a gyermek elszakadhat a barátaitól.⁸⁸

Hazánkban egyelőre nem túl gyakori, hogy a szülők közösen kívánják gyakorolni jogaikat a kapcsolatuk megszűnése után, hiszen legalább egyikük ezt általában ellenzi. De mi lehet ennek az oka? Számos lélektani tényező lehet a közösen gyakorolt szülői felügyelet elutasítása mögött, például a harag, a sértettség, a bosszúvágy, a bizalom hiánya, illetve a vélt vagy valós társadalmi elvárásoknak való megfelelni akarás, a jogintézmény mibenlétének félreértelmezése, téves elképzelések és információk a gyermekre gyakorolt hatásról. A váltott gondoskodás esetében nem egységes a jogászai és pszichológusi szakma álláspontja arról, hogy mennyiben szolgálja a sok költözés a gyermek érdekét, illetve gyakorolhat-e negatív hatást a személyiségfejlődésére.⁸⁹

6. A „kizárólagos” szülői felügyelet

Magyarországon jelenleg a „kizárólagos” szülői felügyelet gyakorlása a legelterjedtebb megoldás. A szülők ebben szóban, írásban, bíróság vagy gyámhatóság jóváhagyását kérve, illetve akár ráutaló magatartással is megállapodhatnak.⁹⁰ A szülők kapcsolatának felbomlása után jellemzően az anyák egyedül, vagy ha sikerül új párkapcsolatot kialakítaniuk, akkor mozaik családban, nevelik tovább a gyermeküket. Az apák kisebb vagy nagyobb mértékben vesznek részt a gyermekek életében. Van, aki csak a gyermektartás kifizetésére korlátozza magát, mások rendszeresen élnek a kapcsolattartás jogával, illetve szoros kapcsolatban is maradhatnak a leszármazóikkal. Azokban a családokban, ahol nagyon sok vita volt a bontóperben, a szülők csak nehezen jutottak megállapodásra, vagy nem könnyen fogadták el a bíróság ítéletét, jellemzően az eljárás befejeződése után is megmaradnak ezek a konfliktusok, melyek a kapcsolattartás akadályozásában, a gyermektartás nem fizetésében éleződnek ki.⁹¹ Ez nagyon meg tudja keseríteni a család minden tagjának életét, és sok esetben csak akkor ér véget, ha valamelyik fél feladja a küzdelmet, ami a szülő-gyermek kapcsolat teljes megszűnését jelenti.

A szülői felügyelet egyik szülő általi gyakorlásához is számtalan tévhit kapcsolódik. Elsősorban a köznapis szóhasználatban elterjedt kifejezés: kizárólagos szülői felügyelet nagyon félrevezető, mert ebből az következik, hogy a másik szülőnek egyáltalán nincsenek jogai, ez azonban nem igaz, jogai még csak nem is szünetelnek.⁹² Amennyiben a bíróság ítélte egyik szülőnek a felügyeleti jogokat, hajlamosak ezt úgy értelmezni, hogy a másik szülő alkalmatlan a gyermek

⁸⁷ GRÁD, Veled vagy nélküled 25.

⁸⁸ SZEIBERT, Variációk a gyermeki hangra 46–47.

⁸⁹ GYURKÓ, Rám is gondoltatok 279–282.; DELIÁGA, Ketten háromfelé 92–93.; VEKERDY, Válás és ami körülötte van 43–46.

⁹⁰ BH2017.339.

⁹¹ PURDA, A szülői felügyelettel és a kapcsolattartással összefüggő gyakorlati tapasztalatok 33–34.

⁹² Ptk 4:168. § (1). A Csjt 72. § (2) bekezdése még valóban így rendelkezett: ha a gyermek szülei nem élnek együtt és a gyermek valamelyikükénél van elhelyezve, a felügyeletet az a szülő gyakorolja, akinél a gyermek el van helyezve. A Csjt 92. § c.) pontja szerint pedig, ha a gyermek szülei nem élnek együtt és a gyermek az egyik szülőnél van elhelyezve, a másik szülő szülői felügyeleti joga szünetel.

nevelésére és a továbbiakban ennek megfelelő magatartást is tanúsítanak felé, ami további konfliktusokat eredményezhet.

Mint az összes többi megoldásnak az egyik szülő által gyakorolt szülői felügyeletnek is vannak előnyei és hátrányai. Előnye lehet az állandóság, a kiszámíthatóság, az, hogy a szülő látszólag minden kérdésben egyedül dönthet. Hátránya azonban, hogy minden, a gyermekneveléssel együtt járó terhet (nem anyagi értelemben, mert azt hivatott támogatni a gyermektartás) az egyik szülőnek kell viselni. Egyedülálló szülőnek lenni anyagilag is megterhelő, az elszegényedés veszélyét hordozza, a munkaerőpiacon is hátrányt jelent,⁹³ nem számíthat érzelmi támogatásra és segítségre, illetve, ha nagyon rossz viszonyban váltak el egymástól, akkor senki sincs, akivel a büszkeségét, örömeit megoszthatná. Pszichológiai szempontból az sem szerencsés, ha a szülő teljesen magára marad és a gyermek jelenti számára az egyetlen vigaszt, az élete értelmét. Ha nem sikerül új párkapcsolatot kialakítania, akkor a gyermek számára nem lesz megfelelő párkapcsolati minta, amit felnőttként követni tud majd.⁹⁴

7. Mi alapján dönt a bíróság?

A bíróság legfontosabb feladata a szülői felügyelet rendezésére irányuló perben, hogy megállapítsa melyik megoldás szolgálja leginkább a gyermek érdekét. A közös szülői felügyeletről szóló döntés meghozatala előtt elengedhetetlen annak a vizsgálata, hogy a szülők együttélésük során miként gyakorolták a felügyeleti jogaikat, elsősorban a gondozás és nevelés tekintetében, mennyire vettek benne részt mindketten. Jelentősége van továbbá annak is, hogy milyen anyagi lehetőségeik vannak, milyen lakáskörülmények között élnek, milyen személyes tulajdonságokkal rendelkeznek, milyen a személyiségük, a gyermekhez való ragaszkodásuk mennyire őszinte, valamint vizsgálat tárgyává kell tenni – amennyiben szükséges igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával – a szülő-gyermek kapcsolat és a közöttük lévő kötődés minőségét.⁹⁵

Váltott gondoskodás elrendelése esetén további szempontokat is figyelembe kell venni. Elengedhetetlen, hogy a szülők egymáshoz és a gyermek iskolájához is közel lakjanak, lehetőség szerint hasonló anyagi körülményeket tudjanak a kiskorú számára biztosítani. Amennyiben ez utóbbi nem áll fenn, önmagában még nem akadály a váltott gondoskodásnak, hiszen kiegészítő tartásdíj megítélésével ezek a különbségek kiegyenlíthetővé válnak. Kiemelkedő jelentősége van a döntés meghozatala során annak, hogy a szülők milyen nevelési elveket vallanak.⁹⁶ A bíróságnak nem tiszte eldönteni, hogy melyik szülő nevelési módszere az üdvözítőbb a gyermek számára, de a kiegyensúlyozott személyiségfejlődéshez alapvető, hogy a szülők között e tekintetben ne legyen vita, hiszen a gyermeket teljesen összezavarhatja, ha egyik héten egyik, másik héten másik nevelési stílus szerinti elvárásoknak kell megfelelnie. Az is nagyon fontos, hogy a szülők ne próbálják meg a gyermeket egymás ellen nevelni. Érdemes arra is tekintettel lenni a döntés meghozatala során, hogy egyik és másik szülőnek időközben jött-e létre stabil párkapcsolata, esetleg alapított-e új

⁹³ ILLÉS, Évi 52 költözés, *passim*.

⁹⁴ GRÁD, Veled vagy nélküled 1.

⁹⁵ Legfelsőbb Bíróság 17. sz. Irányelve, melyet az 1/2014 PJE meghaladottá nyilvánított, a gyakorlatban azonban továbbra is fontos szerepe van. BH2001.124., BH1999.72.; HEGEDŰS, Polgári Jog – Családjog 251–252.; BARZÓ, A magyar család jogi rendje 417–423.

⁹⁶ VISONTAI-SZABÓ, A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben 35., BH2001.479., BH2017.123.

családot, mert a gyermek számára az is szempont, hogy képes-e ehhez az új személyhez alkalmazkodni, az új családba beilleszkedni. Ami a szülők egymáshoz való viszonyulását illeti, a bíróságnak vizsgálni szükséges, hogy fennáll-e mindkét oldalon az együttműködési készség és képesség, kellően rugalmasak-e a felek, biztosított-e közöttük a megfelelő kommunikáció és van-e bizalom egymás iránt. Ez utóbbi elengedhetetlen a súlyosabb konfliktusok elkerüléséhez. Ezt jól bizonyítja, hogy sok esetben éppen ezért megy tönkre a párkapcsolat, mert nem bíznak egymásban, abban, hogy a másik is képes megfelelő színvonalon gondoskodni a gyerekekről.

A gyermek érdekének megállapítása során kiemelkedő jelentősége van a gyermek véleményének. A 2021. évi LXII. tv. 47. §-a, 2022. augusztus 1. napjától egy mondattal kiegészítette a Ptk 4:171. § (4) bekezdését, mely szerint értesíteni kell az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ezáltal közelebb kerülhetünk ahhoz, hogy a gyermek számára tényleges és valós lehetőséget tudjunk biztosítani arra, hogy véleményét kifejezhesse. Ennek érdekében a bíróság egy levelet küld a gyermek részére, melyben tájékoztatják őt a jogairól és a meghallgatás lehetőségéről. A levél olyan nyelvezettel kerül megfogalmazásra, amely a gyermek számára is érthető és világos.⁹⁷

Tisztázni szükséges, hogy mely életkortól tekinthetjük úgy, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van? Egyáltalán ki jogosult vagy képes arra, hogy ezt megítélje?⁹⁸

Fontos kiemelni, hogy ez a gyermek számára egy jog, egy lehetőség, amivel élhet, ha szeretne, de semmiképpen sem kötelesség, tehát nem kell őt mindenáron meghallgatni, csak a meghallgatás lehetőségét kell biztosítani. A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 12. cikke⁹⁹ 33 éve tartalmazza ezt a kikötést, mely szerint az egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, azt tekintetbe is kell venni. A gyakorlatban azonban mégsem tulajdonítottak ennek kellő jelentőséget. Ehhez ad a

⁹⁷ Végső előterjesztői indokolás a szülői felelősséget érintő nemzetközi igazságügyi együttműködésről szóló 2021. évi LXII. tv.-hez: Indokolások Tára 2021/72. A Brüsszel 2B „Rendelet 21. cikke szerint szülői felelősségi ügyekben az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek valódi és tényleges lehetőséget kell biztosítani véleménye szabad kifejezésére, véleményét pedig korára és érettségi fokára figyelemmel kellően tekintetbe kell venni. Ezen általános szabályt közvetve konkretizálja a Rendelet 39. cikkének (2) bekezdése, amely szerint a szülői felelősség tárgyában másik tagállamban hozott határozat elismerése megtagadható, ha a határozatot anélkül hozták meg, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek a véleménynyilvánításra lehetőséget biztosítottak volna. A szülői felelősség tárgyában hozott határozatok más tagállambeli elismerése és végrehajtására irányuló kérelemhez csatolandó, a Rendelet megfelelő melléklete szerinti tanúsítványon a bíróságnak meg kell jelölnie, hogy az ügyben érintett gyermek ítélőképessége birtokában volt-e és ha igen, valódi és tényleges lehetőséget biztosított-e neki a bíróság véleménye kifejezésére. A tanúsítvány kiállítása nemcsak olyan ügyekben szükséges, amelyek már az eljárás idején határon átnyúlóak voltak. Lehetséges, hogy Magyarországon élő felek között szülői felelősségi tárgyban hozott határozatot utóbb más tagállamban kell végrehajtani, ezért a tanúsítvány kiállítása (benne annak tanúsítása, hogy a gyermek vélemény-nyilvánítására a bíróság lehetőséget biztosított) eredetileg teljesen belföldi ügyben is szükséges lehet. Annak érdekében, hogy a magyar bírósági és gyámhatósági határozatok más tagállambeli elismerése ne legyen megtagadható a gyermek számára a véleménynyilvánítási lehetőség biztosításának hiányában, a gyermek vélemény-nyilvánítási lehetőségének megerősítése szükséges a magyar jogban. A Javaslat ezért a Ptk 4:171. § (4) bekezdését, illetve a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 128. § (1) bekezdését akképpen módosítja, hogy a bíróság és a gyámhatóság számára általános értesítési kötelezettséget vezet be az ítélőképessége birtokában lévő gyermek részére a nyilatkozattétel lehetőségéről. Természetesen annak a ténynek a megítélése, hogy egy gyermek rendelkezik-e ítélőképességgel, végső soron csakis a meghallgatásából, a meghallgatása után derülhet ki teljes bizonyossággal a bíróság, gyámhatóság számára (kivéve pl. az igen alacsony életkorú gyermekek, csecsemő esetében). Erre figyelemmel a lehető leghatékonyabb körben gondoskodni kell az érintett gyermekek értesítéséről arra nézve, hogy kérhetik meghallgatásukat. A bíróság, gyámhatóság akkor lesz olyan helyzetben, hogy ténylegesen mérlegelni tudja, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e, és hogy ebből fakadóan a gyermek nyilatkozata milyen mértékben vehető figyelembe döntése meghozatalakor, amennyiben meghallgatására ténylegesen sor kerül.”

⁹⁸ SZEIBERT, A szülői felügyelet rendezése 11.

⁹⁹ A gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény, 1989. november 20. New York, Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. tv., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv> (2023. 01. 08.).

törvénymódosítást egy további lendületet és némi iránymutatást, melynek előzménye, hogy 2022. augusztus 1. napjától kell alkalmazni a 1111/2019 számú EU rendeletet (Brüsszel 2B rendelet), mely nyomatékosítja azt a – már korábban is fennállt kötelezettséget – mely szerint, ha nem biztosították az adott tagállamban a döntés meghozatala során a gyermek meghallgatásának lehetőségét, akkor az ítélet elismerése és végrehajtása másik tagállamban akadályokba ütközhet.¹⁰⁰

A gyermeket, amennyiben ezt kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatni, véleményét érettségének megfelelő súllyal figyelembe kell venni.¹⁰¹ Fontos lenne, hogy a szülők tisztában legyenek azzal, mekkora felelősségük van ezen a téren. Semmiképp se próbálják meg a gyermeket befolyásolni, mert ezáltal lojalitáskonfliktusba sodorják, ami hatalmas terhet jelent a számára. 14 évnél idősebb gyermek esetében eddig is csak egyetértésével lehetett döntést hozni, kivéve azt az esetet, amikor a választása a fejlődését veszélyezteti.¹⁰² A törvénymódosítás tehát elsősorban a 14 évnél fiatalabb gyermekek esetében hozott jelentős változást.

8. Következtetések

A vizsgált időszakban, a polgári kortól kezdve napjainkig, végig megfigyelhető a gyermek érdekének elsődlegessége a szülői felügyelet (korábban atyai hatalom) gyakorlása során, annak mibenléte, meghatározása és értékelése azonban gyökeres változáson ment keresztül. A változás a 19-20. század fordulóján kezdődött. Ekkortájt a férfiak kivételezett helyzete a nőkkel szemben még a házasságokban és a szülőségben is egyértelműen megjelent. Nyugat-Európában a szüfraszett és feminista mozgalmak, hazánkban pedig 1948 után a „szocialista erkölcs” és világnézet voltak a változás katalizátorai. Az 1950-es években az elméletben korábban megfogalmazott elvárások egyre inkább megjelentek a gyakorlatban is, és a nő munkába állása komoly változásokat idézett elő: a „dolgozó nő” nem volt rákényszerülve arra, hogy gazdasági érdekből kössön házasságot, így egyre inkább megvalósulhatott az engelsi „tézis”, azaz a párválasztás alapja a szerelmes vonzalom lett. Ennek következtében megváltozott a nő társadalomban és a családban betöltött szerepe, sőt idővel a nemi szerepek – a női nem képviselőivel szemben támasztott elvárások – is erősen átalakultak. Viszonylag rövid időn belül, sőt a nyugati nemi jogegyenlősítő reformokat időben megelőzve, elismerésre került a partnerségi elven szerveződött párkapcsolat, és a férfi és nő közötti egyenjogúság következetes alkalmazása a családjogban. A pozitív változás azonban nem várt következményeket is hozott magával. Az anyagilag független, dolgozó nőnek már volt lehetősége arra, hogy felbontsa a nem kívánatos házasságát, különösen, hogy a szerelem sokkal könnyebben múlik el, mint a gazdasági érdek. A házasságok felbontásának száma évről évre meredek emelkedést mutatott hosszú időn keresztül, melyhez a Csjt. hatálybalépésén kívül a vallás szerepének háttérbe szorulása is hozzájárult. A sok tönkrement házasság egyre több kiskorú gyermeket érintett.

Jogosan merült fel a kérdés, miként értelmezhetjük a gyermek érdekét a szülők házasságának felbontása során? Hosszú ideig az jelentette a kiindulási alapot, hogy a gyermek érdekében a házasságot mindenáron fenn kell tartani, ám már a Ht is szembe helyezkedett ezzel az alapelvvel, amikor kimondta, hogy a gyermek erkölcsös nevelését a megromlott, társadalmi rendeltetésének betöltésére nem képes házasságok felbontása biztosítja. A felbontott házasság

¹⁰⁰ Brüsszel 2b rendelet 1111/2019 EU rendelet 21. és 39. cikk.

¹⁰¹ Ptk 4:171. § (4).

¹⁰² Ptk 4:171. § (4).

szükségképpen magával hozta a gyermek további sorsáról való rendelkezés szükségességét, mely kérdésen korábban nem sokat kellett gondolkodnia a bírónak, tekintve, hogy a bontások száma nem öltött ilyen méreteket. Nagyon helyesen abból indult ki a jogalkotó – és ez azóta sem változott – hogy a szülők ismerik legjobban a gyermeküket, ők tudják tehát mi a legjobb számára, nekik kell a döntést közösen meghozni. Hiába volt azonban felvilágosult, a gyermek érdekében érzékeny a jogalkotó, ha a szabályozásban egyfajta iránymutatásként – ami sajnos erős gyökereket vert a gyakorlatban – megjelent, hogy a gyermek életkorának és nemének, valamint a szülőknek a házasság felbontását előidéző magatartásának is szerepe van a gyermekelhelyezésnél. A gyermek valódi szükségleteinek, érzelmi kötődésének és igényeinek figyelembevétele helyett sztereotípiákból indultak ki, mely szerint a hét év alatti gyermekeknek és a leányoknak gyengéd anyai gondoskodásra, a hét évnél idősebbeknek és a fiúknak atyai szigorra van szüksége. Bár a vétkességi elven nyugvó bontójogot a Csjt elvetette, a házasság megromlásában „vétkes fél büntetése”, hátrányos megkülönböztetése se volt véleményem szerint indokolt, hiszen attól, hogy valaki megszegte a házastársának tett esküjét, esetleg nem úgy viselkedett, ahogy az elvárható lett volna, még nem jelenti azt, hogy rossz vagy alkalmatlan szülő. Szerencsés módon ez az időszak csak rövid ideig tartott, mert viszonylag gyorsan elindult a jogfejlődés abba az irányba, ahol már az a szempont vált elsődlegessé, hogy melyik szülő képes a gyermeknek jobban gondját viselni.

Ami a szülői felügyelet – házasság felbontása utáni – gyakorlását illeti, egy érdekes fejlődési ívet látunk. A 20. század elején a férfiak atyai hatalmának elsődlegessége háttérbe szorította az anyákat, hiszen abban az esetben is, ha a gyermeket az anyánál helyezték el, az apa atyai hatalma fennmaradt. Az ötvenes évek második felében elindult folyamat következtében – melynek eredményeképpen a kétezres évekre eljutottunk oda, hogy minden második házasság felbontással végződik – létrejött egy új családforma, és ennek nyomán mondhatni egy új társadalmi réteg, az egyedülálló anya és gyermekei. Ebben a képben az apáknak egyre kevesebb szerep jutott, sok esetben teljesen kiszorultak a család életéből, sok gyermek apa nélkül nőtt fel. Ezen családforma – mely pszichológiai szempontból nagyon megterhelő az anya és a gyermek számára is – eltűnését vagy legalábbis csökkenését várhatjuk az új családjogi szabályozástól, de ehhez egy társadalmi változásra is szükség van. A szülőkben tudatosítani kell, hogy a gyermekük iránti közös felelősség nem szűnik meg a kapcsolat felbomlásával. A cél a valóban minden tekintetben egyenrangú szülők által, az ő igényeinek és szükségleteinek megfelelően nevelt gyermek eszményképe lenne.

Az idők során a szülő-gyermek kapcsolat is jelentősen átalakult. Igaz, ez a változás jóval később – az 1989-ben elfogadott, Magyarországon 1992-ban hatályba lépett Gyermekjogi Egyezmény után – indult el, és csak a 2000-es években gyorsult fel. Ahhoz azonban, hogy a szülők és az ügyekben eljáró hatóságok számára valóban a gyermek érdeke legyen az elsődleges, még egy generációnak fel kell nőnie. Jól illusztrálja a helyzet abszurditását a házi fegyelmezési jog kérdése, mely a mai napig megjelenik a büntetőjog előadásokon, noha 1997 óta szóba se kerülhetne a gyermek bántalmazása, mint nevelési módszer. Azt nem vitathatjuk, hogy már a Ht hatályba lépése óta kiemelkedő jelentősége volt a gyermek érdekének, azonban akkoriban mást értettek alatta, mint napjainkban. Azóta lényegesen megváltoztak a gazdasági és társadalmi körülmények, a családon belüli szerepek és a nemi szerepek, az elvárások a házassággal, a családdal és a gyermekneveléssel kapcsolatban, valamint a gyermek lelki fejlődésével kapcsolatos ismereteink is kibővültek. A bíróság a gyermek „elhelyezése” során most is nagyjából ugyanazokat a szempontokat vizsgálja, mint a Ht idején, mégis egészen más a megközelítés. A gyermek érdeke ma már valóban a legfontosabb

szempont mind közül, már nem csak egy hangzatos kijelentés, hanem a Pp szabályaiban is tetten érhető, ha az eljárást gyorsító, határidőket rövidítő intézkedésekre gondolunk, vagy arra, hogy ideiglenes intézkedés hozatalára erre irányuló kérelem hiányában is van lehetőség, bár ez utóbbi a Ht idején kialakult bírói gyakorlatban is megjelent.

A szülők számára még akkor is a gyermek érdekének kell elsődlegesnek lenni, ha egymással szemben komoly konfliktusaik vannak. Ez sokszor nem egyszerű, mert általában észre sem veszik, hogy mennyit ártnak a gyermeküknek, amikor fegyverként használják fel őt az egymás elleni harcban. Fontos lenne tudatosítani a szülőkben, hogy milyen következményekkel járhat a gyermek életében az, ahogy ők a kapcsolatuk megszűnését, a család felbomlását kezelik. A rengeteg negatív tapasztalat hatást gyakorol a gyermek személyiség-fejlődésére, a kötődési mintázataira, az önértékelésére és önbizalmára, valamint konfliktuskezelési stílusára. Ezen tapasztalatai hatására könnyen lehet, hogy nem akar majd házasságot kötni, sem családot alapítani, mert tudja, hogy az ügyis fel fog bomlani. Amennyiben mégiscsak belevág, a tanult minták alapján fogja a felmerülő konfliktusokat kezelni, azaz inkább felbontja a házasságát és kilép a családból, ahelyett, hogy megpróbálná megoldani a problémákat. A szülők feladata tehát az, hogy minden döntésüket egymással korrekt módon együttműködve, a gyermek érdekét szem előtt tartva hozzák meg és ezekhez tartják is magukat.

Felhasznált irodalom

- BACSÓ Jenő – RÁDY Géza – SZIGLIGETI Viktor: A családjogi törvény. Budapest 1955
BACSÓ Jenő: Házasság – család – gyermek. A családjogi törvényről. Budapest 1977
BARZÓ Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest 2017
BOROS Zsuzsa: A gyermek jogai és legfőbb érdeke – az Európa Tanács szakbizottsága vizsgálatának tükrében. Családi Jog 2022/1.
CSIKY Ottó – SIMOR Antal: A családjogi tartási kötelezettség, gyermekelhelyezés. Budapest 1962
CSIKY Ottó – FILÓ Erika: Családjog II. Pécs 1988
CSORNA Kálmán: Rokonság. In: SZLADITS Károly (szerk.): A magyar magánjog. Budapest 1940
DELIÁGA Éva: Ketten háromfelé – Válás gyerekekkel. Budapest 2018
FIGDOR, Helmuth: A reménység peremén. Elvált szülők gyermekei. Budapest 1996
FLANNERY, Michael T.: Is bird nesting in the best interest of children? SMU Law Review, 2/2004
FODOR Ármin: A házassági jog története. A házassági jogról szóló törvény megalkotása, rendszere és tartalma. Budapest 1905
GAIER, Otto R.: Néha azt gondolom nincs semmi keresnivalóm ezen a világon. Elvált szülők gyerekei mesélik. Budapest 1990
GRÁD András: A váltott gyermekelhelyezés jogi és pszichológiai aspektusai. Családi Jog 2019/4. sz. 1–7.
GRÁD András: Veled vagy nélküled. A különélő szülők közötti együttműködés néhány jogi és pszichológiai kérdése közös szülői felügyelet esetén. Családi Jog 2022/2. sz. 20–25.
GRÁD András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KÖRÖS András: Mítosz és valóság. A gyermekelhelyezési perek tapasztalatai a statisztikai adatok fényében. Családi Jog 2008/4. sz. 8–14.
GRÁD András – MEDE Lilla – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KÖRÖS András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben. Családi Jog 2010/1. sz. 13–22.
GRÁD András – NISZTOR Mária: Objektív vagy szubjektív – újabb kérdőjelek az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények megbízhatósága terén. Családi Jog 2022/3. sz. 23–29.
GYURKÓ Szilvia: Rám is gondoljatok: a gyermekközpontú válás lépései. Budapest 2014
HAJDUSKA Marianna: Krízislélektan. Budapest 2012

- HEGEDŰS Andrea: Polgári Jog – Családjog. Budapest 2022
- HERGER Csabáné – KATONÁNÉ PEHR Erika: Magyar családjog. Budapest 2021
- HERGER Csabáné: A modern magyar házassági vagyónjog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében. Passau 2017
- HERGER Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvezésig. Budapest – Pécs 2006
- HERGER Csabáné: Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században. Budapest 2010
- HOMOKI-NAGY Mária: A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában. Forum Acta Juridica et Politica. IX/1. sz. Szeged 2019
- ILLÉS Blanka: Évi 52 költözés? Gondolatok a váltott gondoskodásról. Jogászvilág.
<https://jogaszvilag.hu/szakma/evi-52-koltozes-gondolatok-a-valtott-gondoskodasrol/> (2023. 01. 01.)
- KARDOS Ferenc: Gyermekközpontú közvetítés. Budapest 2011
- KRAUSZ Bernadett: A házasságon kívül született gyermek jogállása, különös tekintettel a tartásdíj kiszabásának bírói gyakorlatára 1945 és 1950 között Magyarországon. Diké 2021/1. sz. 136–149.
- KRAUSZ Bernadett: A kiskorú gyermek tartásának szabályozása a polgári korban Magyarországon a hatályos szabályozás tükrében. Diké, 2019/1. sz. 83–100.
- KULCSÁR Kálmán: A válás és a társadalom. In: KLINGER András – KULCSÁR Kálmán – ANDRÁSFALVY Bertalan – GERGELY Károlyné – BECK Salamon – SIMOR Antal: A válás. Budapest 1957
- LANTOSYNE DABAS Erzsébet: A felbomló család gyermeke. Budapest 1965
- LUKÁCS Liza: Hogyan szeretsz? Kötődési sebeink gyógyítása. Budapest 2020
- MÁRKUS Dezső: Magyar jogi lexikon I. Budapest 1898
- MÁRKUS Dezső: Magyar jogi lexikon VI. Budapest 1907
- NAGY Domokos: Eljárás házassági ügyekben. Budapest 1934
- NIKOLINA, Natalie: The Influence of International Law on the Issue of Co-Parenting Emerging Trends in International and European Instruments. Utrecht Law Review 2012/1. sz. 122–144.
- PAP Tibor: Magyar családi jog. Budapest 1972
- Polgári Jogesetlexikon. Budapest 1937
- PURDA Zsuzsánna: A szülői felügyelettel és a kapcsolattartással összefüggő gyakorlati tapasztalatok a családsegítés körében megvalósuló jogi tanácsadás szemszögéből. Családi Jog 2020/1. sz. 32–40.
- SÁRFFY Andor: Magyar polgári perjog. Budapest 1946
- SIMON Károly László: A közös szülői felügyelet bírósági elrendelésének mérlegelési szempontjai a hazai szabályozás tükrében. Családi Jog 2022/4. sz. 1–10.
- SZEIBERT Orsolya: A szülői felügyelet rendezése a Kúria által felülvizsgálati eljárásban elbírált ügyekben tükröződő ítélkezési gyakorlat alapján 2. rész. Családi Jog 2020/2. sz. 8–13.
- SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás – amerikai és svéd tapasztalatok, a kutatás nehézségei. Családi Jog 2021/4. sz. 39–44.
- SZEIBERT Orsolya: Új mérföldkő a hazai családjogi szabályozásban: a bíróság által elrendelhető közös szülői felügyelet és váltott gondoskodás. Családi Jog 2022/1. sz. 10–15.
- SZEIBERT Orsolya: Variációk a gyermeki hangra: a gyermek bevonása a szülői felügyelettel kapcsolatos mediációba – álláspontjának gyermekvédelmi szakember általi rögzítése – véleménye a váltott gondoskodásról. Családi Jog 2019/2. sz. 42–48.
- SZTEHLÓ Kornél: Eljárás a házassági perekben. Budapest 1895
- THOMSON, Elisabeth – TURUNEN, Jani: Alternating homes – A new family form – The family sociology perspective. In.: BERNARDI, Laura – MORTELMANS, Dimitri: Shared physical custody. Interdisciplinary Insights in Child Custody Arrangements. Springer 2021
- Törvényjavaslat a házassági jogról. Budapest 1893
- VEKERDY Tamás: Válás és ami körülötte van. Budapest 2019
- VISONTAI-SZABÓ Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben. Családi Jog 2015/1. sz.
- VISONTAI-SZABÓ Katalin: A szülői felügyelet rendezésének főbb európai modelljei. Acta Universitatis Szegediensis. Szeged 2015
- VISONTAI-SZABÓ Katalin: A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és

problémái. Msc. Szeged 2014

Felhasznált jogszabályok

1111/2019 EU rendelet
149/1997. Korm. Rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról
1868. évi LIII. törvénycikk
1877. évi XX. tc a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
1946. évi XXIX. tc. a házasságon kívül született gyermek jogállásáról
1991. évi LXIV. törvény A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
1997. évi XXXI. törvény a Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
2014. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2016. évi CXXX. törvény a Polgári Perrendtartásról
2021. évi CXXII. törvény
2021. évi LXII. törvény
A gyermekek vallásáról szóló 1894. évi XXXII. törvénycikk
A házasságról a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 1995. évi XXXI. törvény
A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
A Polgári Perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc.
A Törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk

Felhasznált bírósági határozatok

1/2014 PJE
BH1996/8/428.
BH1961.3.
BH2020.1.11
BH1999.72.
BH2001.124.
BH2001.479.
BH2017.123.
BH2017.339.
C.5763/917.
C.5763/917.
LB. 17.sz. Irányelv
Pf. III. 23.048/1953
Pf. I. 22.294/1953
Pf. I. 22.726/1953

Webes hivatkozások (2022. 12. 12.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>
https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=345&body_value=
https://www.kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=347&body_value=
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>
<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87700020.TV&targetdate=&printTitle=1877.+-%C3%A9vi+XX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txreferefer=94500007.TV>